

LİBERAL MİLLİYETÇİLİK VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ: BİR DİKOTOMİ Mİ YOKSA UYGULANABİLİR BİR ARGÜMAN MI?¹

M. Akif ÖZER²
Ufuk AYHAN³
İbrahim İRDEM⁴

Öz

Siyasal literatürde genellikle liberalizm ve milliyetçilik kavramları çoğu zaman birbiri ile çatışan iki fenomen olarak telâkki edilmektedir. Bu çelişki halini yaratan argümanlara baktığımızda: liberalizm; insanın bireysel özgürlüğünün en önemli siyasal değer olduğunu savunurken; milliyetçilik ise, ırk, kültür veya komüne ait başka özdeşliklere dayanan kolektif taleplere öncelik vermektedir. Liberalizm insanın seçme hakkını desteklerken, milliyetçilik ise kişisel tercihe dayanmayan şeylere önem vermektedir. Ayrıca, liberalizm-milliyetçilik ilişkisindeki ihtilafların bir diğer boyutu her iki kavramın öncelik verdiği değerlerden ziyade birbirlerine yönelttikleri eleştirilerden de kaynaklanmaktadır.

Bu çalışma üç bölüme ayrılacak olup; çalışmanın birinci bölümünde “liberalizm-milliyetçilik arasındaki pozitif bağın nasıl örüldüğüne” cevap aranacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde Türk milliyetçiliğinin gelişme aşamasına ve Batı’ya kıyasla ayırt edici özelliğine yer verilecek; üçüncü bölümde ise Türk siyasi hayatında liberal olarak nitelendirilen birtakım gelişmelere ve düşünelere yer verilerek; Türkiye’de liberalizm eleştirisi bağlamında liberal milliyetçiliğin ne oranda mümkün olduğu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, Milliyetçilik, Liberal Milliyetçilik, Siyasal Hayat, Pozitif Bağ

1 Makalenin Geliş Tarihi: 06.10.2017

Makale Kabul Tarihi: 19.01.2018

2 Prof. Dr., Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü. e-mail: akifozer@yahoo.com.

3 Doç. Dr., Polis Akademisi Başkanlığı. e-mail: ufukayhan2000@gmail.com.

4 Arş.Gör., Polis Akademisi Başkanlığı. e-mail: ibrahimirdem33@gmail.com.

Atıf: Özer M. A., Ayhan U., İrdem İ. (2018). Liberal milliyetçilik ve Türk milliyetçiliği: Bir dikotomi mi yoksa uygulanabilir bir argüman mı?. *Tesam Akademi Dergisi*, 5 (1), 35 - 62. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.392688>

Liberal Nationalism and Turkish Nationalism: Is It a Dichotomy or Practicable Argument?

Abstract

In political literature, the concepts of liberalism and nationalism are often considered as two conflicting phenomena. When we look at the arguments that reveal this contradiction; while liberalism argues that human's individual freedom is the most important political value; nationalism gives priority to collective requests based on race, culture, or other identities. While liberalism supports the people's right to vote, nationalism attaches importance to things that are not personal preference. In addition, another dimension of the conflicts between liberalism and nationalism stems from the criticism that they both tend to point to each other rather than the values that both concepts give priority to.

This study will be divided into three sections. In the first part of the study, it will be seeking answer to "how is the positive link between liberalism and nationalism embodied". In the second part of the study, it will be given to the development stage of Turkish nationalism and its distinctive feature compared to the West. Afterwards, in Turkish political life, some of the scholars who are considered as liberal will be handled and finally, it will be discussed that how liberal nationalism is possible in the context of criticism of liberalism in Turkey.

Keywords: Liberalism, Nationalism, Liberal Nationalism, Political Life, Positive Link

Giriş

Liberalizm ve milliyetçilik arasında temel çıkış noktaları açısından birbirleriyle uyuşmayan prensiplerin mevcudiyeti söz konusu olsa da gerek her iki düşüncenin modern çağın ürünü olması açısından gerekse “millet olma” hususunda benzeştiği noktalar bakımından aralarında pozitif bir ilişkinin varlığı ileri sürülebilir.

Liberalizmde tıpkı milliyetçilik gibi Fransız İhtilali ile başlayan, tarihsel süreçte ve öncelikli olarak Batı’da ivme kazanmış bir düşünce sistemidir. Bilindiği gibi, Fransız ihtilali bujuvazinin iktisadi açıdan milli sınırlara sahip bir milli devlete sahip olma ihtiyacını zemin yaratan bir süreci de başlatmıştır (Bora ve Gültekingil, 2003, s. 85). Fransız ihtilali bir taraftan millet bilincinin ve milliyetçilik ilkesinin ortaya çıkmasını sağlarken, diğer taraftan da bireysel hak ve özgürlüklere yaptığı vurgu nedeniyle liberalizm açısından bir dönüm noktası olmuştur.

Liberal ideolojinin kaynaklandığı çağdaş paradigmanın özünde bağımsız insan kişiliği mefhumu yatmaktadır. Kendi başına bizatihi değerlerin taşıyıcısı olan şahsiyet yalnızca kendi iradesiyle konulmuş kurallara uymayı istemektedir (self determinasyon). Kaynağını tarihsel olarak Hıristiyan geleneğinden alan bu düşünce, mutlak ilahi düzenin varlığının sorgulanmasında, bu düzenin yorumunda ve onun kaidelerinin spesifik durumlara uygulanmasında referans olarak bir topluluğun ya da müessesinin icazetinden ziyade birey aklını ve ahlâkını referans alır (McClean, 1991, ss. 33-43).

“Millet” olma konseptinin insan kişiliği kavramıyla doğal bir bağlantı içerisinde olduğu ve bunun da milliyetçiliği ilkel etnik sınıflandırmadan ayırdığı söylenebilir (Nodia, 1993, s. 46). Etnik sınıflandırmanın özü, onun, aile fikrini makro-sosyal düzeyde ele alışından kaynaklanmaktadır. Toplum aynı soydan gelen büyük bir aile olarak tasavvur edilirken, millet ise belirgin karaktere sahip tek bir kişilik olarak tasavvur edilmektedir (Nodia, 1993, s. 46). Akçura’ya göre ise millet, ırk ve dil birliğinden dolayı toplumsal vicdanında birlik ve beraberlik meydana gelmiş bir insan toplumdur (Akçura, 2001: 18). Yani, milletlerin ortaya çıkışında ve teşkilatlanmasında insan topluluğunu kaynaştıran ortak etkenler önemli role sahiptir. Akçura, ‘millet’ tanımlamasında mevcut şartlara ve hedef alınan amaca göre millet tarif etmiştir. Almanlar ortak bir tarihin mevcudiyetini (ırkı ve dili), İtalyanlar geçmişten de tekabül eden ortak bir arazinin varlığını ve dili, Fransızlar ise arzu ve idareyi (ferdi /bireysel hürriyeti)

milletin meydana gelişinde temel unsur olarak değerlendirmişlerdir (Akçura, 2001, s. 18-19). Görülmektedir ki liberalizmin ana kavramlarından olan 'bireysel özgürlükler', bilhassa milliyetçiliğin yayıldığı Fransa'da milletlerin oluşumunda ve milliyet fikrinin topluma yerleşmesinde oldukça etkili olmuştur.

"Milliyet" bilincine sahip olma açısından da insanın bireysel kişiliği model alınarak oluşturulan bir insan topluluğunun varlığından söz edilebilir. Bu noktada, modern bir milletin eski ethnos'tan farklı olarak self-determinasyon düşüncesi çerçevesinde örgütlendiği; sadece kendisi için kurulmasını onayladığı kurallara uyduğu, herhangi bir dış güç tarafından gerçekleştirilen dayatma sonucu empoze edilen kuralları reddettiği iddia edilebilir (Nodia, 1993, s. 46). Ayrıca, bir milletin tıpkı bireyler gibi etkileşimde bulunmak ve karşılıklı olarak tanınmak gibi başka ortaklara gereksinim duyduğu gözlenmektedir. Bireylerin nasıl ki birbirlerine ihtiyaçları varsa milletlerin de tıpkı bireyler gibi diğer milletlere ihtiyacı vardır. Yani, millet olma düşüncesinin insanlığa üye olmak düşüncesi ile özdeş olduğunu ileri sürmek ve insanlığın bir milletler ailesi şeklinde var olduğunu söylemek liberal milliyetçiliğin dayanak noktasını oluşturması bağlamında önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır (Nodia, 1993, s. 46).

Milliyetçiliğin bireycilik kadar izotimik (başkalarıyla eşit ölçüde tanınmayı talep etmesi bağlamında), milletlerin de tıpkı bireyler gibi megalotimik yönü (başkalarından fazla ölçüde tanınmayı talep eden -ki bu durum ırkçılık şovenizme neden olabilecek ölçüye varabilir) liberalizmle milliyetçilik arasındaki yakın bağın diğer bir belirtisi olarak ifade edilebilir. Nodia Ghia'ya göre gerçek manadaki milliyetçilik sadece herhangi bir millete ya da etnik gruba tanınma hakkı vermez; ayrıca herhangi bir etnik gruba ya da millete üye olan bireyler için de tanınma hakkı talep etmez. Talep ettiği şey, milletin bir bütün olarak tanınmasıdır (Nodia, 1993, s. 46). Bu noktada da nasıl ki birey vatandaş olarak yasal tanınma hakkına sahipse bağımsız bir devlet olarak yasal tanınma hakkı, eşit haklara sahip bir üye olarak milletler ailesine kabul edilme millet olmanın genel ayırt edici özelliklerini oluşturur.

Liberalizm ile milliyetçiliğe yöneltilecek ve her ikisinin de sık sık bölücü oldukları iddia edilen eleştiriler de ikisi arasındaki bir ortak benzerliği ortaya çıkarması bağlamında dikkat çekicidir. Bu eleştirilerde küçük parçalara ayrılmış ve liberalizmle birleşmiş bireyciliğin toplumu böldüğü iddia edilirken, milliyetçiliğin de insanlığı böldüğü söylenmektedir (Nodia,

1993, s. 46). Her iki eleştiri de bir bakıma isabetli olsa da hem milliyetçiliğin hem de liberalizmin tarihte uygulamada başarılı en etkili birleştirici güçler olduğu konusunun altı çizilmelidir. Liberal bireycilik her ne kadar hissi olarak bölücü bir özellik arz etse de komün fikriyatına sahip “warm” ideolojilerin kıskırtmaları sonucu genellikle kan dökülmesiyle neticele-nirken yalnızca liberal toplumların kalıcı iç barışı elde ettiği görülebilir. Ayrıca komünizm gibi evrensel nitelikli doktrinler adına bir araya gelme / birleşme teşebbüsleri de milletler arasında hasımlık ilişkilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ulusal çıkarlar uğruna pek çok kan dökülmüş olmasına rağmen Birleşmiş Milletlerin gerek Evrensel Kilisenin gerekse de Komünist Enternasyonalin başaramadığını yapması, dünyanın tümünü içine alan bir uluslararası örgüt işlevi görmesi ve hem milli egemenliğe saygı hem de sınırların dokunulmazlığı hususunda(bu örnekler çoğaltılabilir) dayanağını izotimik milliyetçilikten alan yapısı uygulamada başarılı özellikler arz ettiğine kanıt oluşturmaktadır (Nodia, 1993, s. 46).

Liberalizm ve milliyetçilik arasındaki bir diğer ilişki liberal doktrinde fikri ve felsefi temelleri yeşeren demokrasi ile demokratik yönetim biçimlerinin siyasi birimlerini temin eden milliyetçilik arasında karşımıza çıkmaktadır. Demokrasinin temel mantığına baktığımızda hükümetin ancak yönettiği kimselerin rızasıyla meşru hale gelebileceğini ifade eden “halk egemenliği” fikri yatmaktadır. İnsanların istekleri tarafından kendi çıkarlarına en uygun olan şeyleri seçecekleri fikriyatında yaşam alanı (lebensraum) bulan demokrasi milliyetçilikle müspet ve gerekli bir bağlantı içerisindedir. Demokrasi - milliyetçilik arasındaki ilişkiyi bir “oyun teorisi” dâhilinde karakterize ettiğimizde milliyetçiliğin demokratik teşebbüs için ne kadar elzem olduğu görülecektir. Herhangi bir oyun düşünelim. Bu oyunda bir oyuncu topluluğuna bir de oyun sahasına ihtiyaç vardır. Tüm oyunlarda oyuncular ve oyun eyleminin gerçekleştiği oyun sahası sıradan ve keyfi unsurlardır. Demokratik kanunlar yada “oyunun kuralları” fikir birliğiyle rasyonel karar vermenin ürünü olabilirler; lâkin bu kanunların etki edeceği toplumun tertibi ve sahası (“oyuncular” ve “oyun alanı”) demokrasinin doğasında var olan herhangi bir prensibe / mantığa dayalı olarak ortaya çıkarılamaz. Yani, demokrasinin mantığında oyuna rehberlik edecek kişilerin veya kimlerin hangi bölgelerin söz konusu insan topluluğuna dahil edileceğinin belirlenmesi için belirgin bir kriter söz konusu değildir. Realist bir argüman içerisinde demokrasinin belirgin insan topluluklarında ortaya çıktığı; demokratik, sosyal bir mukavele yapmak için bir anda kendiliğinden bir araya gelmiş özgür, birbirine bağlı olmayan insanlarca oluşmadığı fikri düşünüldüğünde demokratik yönetim biçiminin siyasi birimlerini temin eden tarihsel gücün milliyetçilik

olduğu görülmektedir (Nodia, 1993, s. 46).

19. yüzyılın büyük liberalleri olarak bilinen J. Stuart Mill'in demokrasi ve milliyetçi konusunda söyledikleri de demokratik liberalizmin milliyetçilikle ilişkisi bağlamında göz önünde bulundurulması gereken bir söylemdir. J.S. Mill "...Özgür kurumların var olabilmesi için, hükümetlerin sınırlarının milliyetlerin sınırlarıyla temelde çakışması bir gerekliliktir" diyerek özgür bir ortamın varlığının milliyetçilikle desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir (Mill, 1958, ss. 230-233).

Liberal Milliyetçiliğin Teorik Çerçevesi

Milliyetçilik hareketleri farklı söylemlere dayalı olarak ortaya çıkmış, farklı ekonomik, siyasi ve coğrafi koşullara göre şekillenmiştir. Milliyetçilik adına yapılan en etkili tipolojilerden biri Hans Kohn tarafından yapılmış olan "Batı" milliyetçiliği ve "Doğu" Milliyetçiliği dikotomisidir. Kohn'a göre, Batı tipi milliyetçilik bir vatandaşlığa bağlı milliyetçilik olarak da (civic nationalism), milleti ortak hukuk ve paylaşılan toprak ile belirlenmiş vatandaşlık olarak tanımlanmaktadır. Buna göre milliyet ise ius soli yani ikamet, seçim ve sorumlulukla belirlenir. İçerisinde Fransız Devriminin prensiplerini, özellikle vatandaşların hukuk önünde eşitliğini ve haklarını barındırdığından liberal milliyetçilik olarak da adlandırılır. Diğer taraftan, "Doğu" milliyetçiliği ki bu etnik milliyetçilik (ethnic-nationalism) olarak da bilinir, milleti ortak kültür ve etnik kökenle tanımlamaktadır. Buna göre milliyet 'ius sanguinis' yani soy ve kan bağı ile belirlenmektedir (Smith, 2001, s. 40).

Nitelik açısından milliyetçiliğin "Batılı" türü rasyonel ve kurumsaldır. Milleti aynı yönetim ve yasalar altında ortak bir ülkede yaşamakta olan insanların bir birliği, kurumsallığı olarak nitelendirilen rasyonel milliyetçilik hareketleri ile batılı ülkelerde orta sınıfların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bunun tam tersi olarak, organik ve mistik olarak nitelendirilebilecek "Doğulu" milliyetçilik hareketlerine ise, Doğu Avrupa'da orta sınıf gelişmediğinden az sayıda entelektüel tarafından liderlik edilmiştir. Bu kişiler, Batılı orta sınıfların aksine, iktidardan uzak tutuldukları için milliyetçilikleri keskin ve otoriterdir (Özkırımlı, 1999, s. 131). Kohn, Batı kavramını büyük ölçüde İngiltere, Britanya Kolonileri, Hindistan, Fransa ve İsviçre için kullanmıştır. Doğu kavramıyla ise Avrupa'nın orta ve doğusundan başlayarak örneğin Asya'dan itibaren bütün üçüncü dünya milliyetçilik örüntülerini tanımlamıştır.

Genel olarak evrensel düzlemde milliyetçilik söylemleri içerdikleri ideolojik özelliklere göre liberal milliyetçilik, muhafazakâr milliyetçilik, ya yılmacı milliyetçilik ve anti-emperyalist milliyetçilik olarak sınıflandırılmaktadır.

Liberal milliyetçilik insanlığın doğal olarak her biri ayrı bir kimliğe sahip bir ulus koleksiyonuna bölündüğü temel varsayımı üzerinde yükselir. Bu nedenle uluslar siyasal liderlerin veya yönetici sınıfların suni yaratıları değil gerçek veya organik topluluklardır. Liberal milliyetçiliğin karakteristik konusu ulus fikri ile nihai olarak Rousseau'dan türetilen halk egemenliğine olan inancı birbirine bağlamaktadır. Bu kaynaştırma 19. yüzyıl milliyetçilerinin kendilerine karşı savaştıkları çok uluslu imparatorluklarının da otokratik ve baskıcı olmaları nedeniyle ortaya çıkmıştır. Örneğin, Mazzini sadece İtalyan devletlerini birleştirmek istememiş aynı zamanda otokratik Avusturya'nın da etkisini yıkmak istemiştir. Bu sebeple bu tip milliyetçiliğin merkez konusu ulusal kendi kaderini tayin hakkına bağlıdır. Onun amacı bir ulus-devletin inşasıdır. Ulus devlet, yönetim sınırlarının mümkün olduğu kadar ulusun sınırlarıyla çakıştığı devlettir. Hepsinden önemlisi liberal milliyetçilik ilkeli bir milliyetçiliktir. Bir ulusun çıkarlarını diğer ulusun çıkarları pahasına savunmaktadır (Heywood, 2014, ss. 174–176).

Liberal milliyetçilik ve liberal olmayan / anti-liberal (illeberal nationalism) milliyetçilik arasında ayırım yapan Michael Lind'e göre, liberal milliyetçiler milliyetçiliği dil ve kültür bağlamında ele almaktadırlar. Liberal olmayan milliyetçiler ise milliyetçiliği din ve kalıtsal özellikler (soybağı) üzerinden tanımlamaktadır. Liberal milliyetçilik Lind'e göre, demokrasiye tehdit oluşturmanın ötesinde olan, ortak kültürel özelliklere sahip millet ile devlet arasında sıkı bir bağın söz konusu olduğu, dil ve kültür bağı olan halkın siyasal toplumun parçası olarak kabul edildiği milliyetçilik türüdür. Söz konusu siyasal topluluk tüm yaş gruplarını ve toplumsal sınıfları bir potada birleştirerek duygusal sadakati tesis eden ve en küçük topluluk da dahi evrensellik özellikleri gösteren en büyük topluluktur. Millet küçük bir beşeriyettir ve büyük bir ortaklıktır (Lind, 1994, s. 94). Dolayısıyla, bireysel özgürlük algısı liberal milliyetçilikte evrenselci bir görüş arz etmektedir. İnsanların kendi doğasından, ait olduğu topluluklardan ve hayatlarının özel alanlarında bağımlı oldukları şeylerden kurtulmaları arzulanmaktadır.

Liberalizmin farklı yorumlarına rağmen değişmez sayılabilecek önermelerine baktığımızda; liberal ekonominin yaşayabileceği ve serbest piyasa

ekonomisinin sekteye uğramadan işleyeceği milli devlet fikri ortaya çıkmaktadır. Milli devlet, iktisadi politikaların uygulanması konusunda her şeyden önce “kolluk kuvveti” görevi görmektedir. Milli devlet demek güvenli piyasa şartlarının sağlanması ve sürekliliğinin korunması demektir. Liberalizmle milliyetçiliğin örtüştüğü ve liberal milliyetçilik anlayışının geliştiği bağlam işte bu bağlamdır.

Klasik liberal ekonomi politikalarının milli devlet sınırlarına ihtiyaç duyması, liberalizmin savunduğu siyaset-ekonomi ayrımını bir noktada geçersiz kılar ve bu ayrıcalıklı durumda ekonomik kurallar siyasal düzenlemelere ve milli politikalara ihtiyaç duyar. Böylece milli sınırlar içinde ve milli devletlerin güvencesinde işletilebilecek olan liberal ekonomi, liberal milliyetçilik fikrine dönüşür.

Günümüzde liberal milliyetçi düşünürlerin önde gelenleri arasında nitelendirilebilecek olan Neil MacCornick, David Miller ve Yael Tamir’in liberal milliyetçilikle ilgili söylediklerine değinmek de liberal milliyetçiliğin doğasının anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu düşünürler, bir toplumda barış içerisinde birlikte yaşamak için gerekli sorumluluk duygusunun milliyetçi bilince sahip olmakla kazanılabileceğine vurgu yaparlar (Coşar, 2013, s. 719). Onlara göre bir sözleşme olarak anlatılan toplumu oluşturma- nın temel gayesi doğa durumundaki güvensizlik duygusundan ziyade, “ulus” olmak için gereken asgari müştereklere sahip bireylerin varlığından yola çıkan bir anlayış dahilinde bireyleri var kılmamanın ulusal toplum olduğu argümanıdır (Coşar, 2013, s. 719). Bu noktada da, devletin ulusal topluma referansla yerinin ne olacağı sorusu gündeme gelir. Bu soruya ilişkin Tamir’in cevabı: (liberalliğin neden milliyetçilikle uyumlaştırılması gerektiği sorusuna yanıt olarak) “yasalarla bağlı ve gözetici bir topluluk olarak liberal devlet, kendisini her an feshedebilecek bir mukavelenin tarafları arasındaki tesadüf bir birliktelikten ziyade süregelen bir cemaat olarak görmelidir” olmuştur (Coşar, 2013, s. 719). Tamir’in bu cevabı liberal ilkelerin süregelenliği açısından milliyetçiliğin olmazsa olmaz bir işlevselliğe sahip olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye’de Milliyetçi İdeolojinin Gelişimi

Türkiye’de liberal milliyetçi ekol olarak nitelendirilen kişilere ve onların görüşlerine değinmeden önce, Türkiye’de milliyetçiliğin gelişim seyrine değinmenin Türkiye’de milliyetçiliğin evveliyatının irdelemesi bağlamında faydalı olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat dönemine gelinceye kadar, kültürel oluşumların tamamen serbest olarak geliştiği; ancak siyasal alanın Müslümanlara tahsis edildiği bir düzen söz konusuydu. Her türlü dini topluluk (millet) kendi cemaat teşkilatlanması çerçevesinde kendi hayatını dilediği gibi düzenleyebilirdi. Gayrimüslimler siyasi alana giremez; asker, yönetici ve memur olamazlardı. Bir başka deyişle egemenlik Osman oğullarına, siyasal alan Müslümanlara aitti. İmparatorluk döneminde milli kültürü oluşturan öğelerden en mühim olanı din unsuruydu. Osmanlı'nın bu yapısı içerisinde bütün cemaatlerin kendi kimliklerini korumalarına, milli bilinçlerini canlı tutmalarına imkân tanınmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarını kaybetmeye başlaması kaybedilen topraklardan geri çekilen halkın imparatorluk içerisindeki gayrimüslimlere bakışını önemli ölçüde değiştirdi. Tanzimat yıllarına gelindiğinde etnik temele dayalı ayaklanmalar başladı, Yunanistan bağımsızlığını, Sırbistan özerkliğini kazanmıştı. Avrupa devletleri ve Rusya imparatorlukta gayrimüslimleri mezhep mensubiyetlerine göre himaye altına almış, İstanbul hükümetini azınlık hakları adı altında sıkıştırmaktaydı. Osmanlı devleti ise "tamamiyet-i mülkiyesini" korumaya çalışıyordu. Bu gelişmeler içerisinde Devlet'in üzerine yeniden bina edileceği Osmanlı konsepti, müslim - gayri müslim eşitliği olarak 1839 Fermanı ile ilan edildi. Bu fermanla Osmanlı mülkünde toplumsal ayrışma süreci hız kazandı. 1856 İslahat Fermanı ile gayrimüslimlere siyasi ve idari haklar geldi: «b'il cümle hukuk-ı hükûmette teba'a-i gayr-i müslime İslam ile add olunuverdi (Köseoğlu, 2013, s. 217).

"Ehl-i islamdan birçoğu, 'ebâ ve ecdadımızın kazanılmış olan hukuk-ı mukaddese-i milliyemizi bugün gaib ettik. Milleti-i islâmiye millet-i hâkime iken bir böyle mukaddes haktan mahrum kaldı. Ehl-i İslâma bu bir ağlayacak ve matem edecek gündür' deyu söylenmeye başladılar" (Ahmet Cevdet Paşa, 1953'ten akt. Köseoğlu 2013, s.218).

İmparatorluğun genel yapısından memnun olan Rumlar da bu durumdan memnun olmamışlar kendilerinin Yahudilerle eşit tutulmasına karşı yakınmışlardır. Bir çok aydın da Devlet-i Aliyye'nin esasına halel geldiğini belirterek "*devleti yeniden kurtaracakları bir konsept*" ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Gayrimüslimler bir yandan fermanların getirdiği yeni imkânlarla ayrılıkçı eylemlerini artırırken, devlete egemen olmak isteyen dış ekonomik ve siyasî güçlerin nüfuzundan yararlanarak ekonomik ve siyasi konumlarını yükseltirlerken; Müslümanlar arasında öfke artmıştı. 1838 Ticaret Antlaşması'nın hazırladığı ortamda, Avrupa sermaye ve

ticaret sınıfının denetiminde yeni ve güçlü bir ticaret zümresi oluştu. Osmanlı sanayi kesimindeki ticaret kesimi ise İstanbul ve bir kaç büyük şehirdeki gayrimüslim ticaret erbabının bağımlısı hale geldi (Köseoğlu, 2013, s. 218).

Islahat fermanı öncesinde “Osmanlı” kelimesi “Türk” karşılığı olarak ve “Müslümanlar” için kullanılırken; 1856’dan sonra bütün Osmanlı tebaasını nitelemek için kullanıldı.

Islahat fermanı akabinde imparatorluğun birçok yerinde ortaya çıkan huzursuzluklar, sadece Osmanlı topraklarında değil İslam âleminde de gayrimüslimlere karşı umumi bir galeyana niteliğindeki irili ufaklı ayaklanmalar (1858’de Cidde’de İngiliz ve Fransız konsolosluklarının öldürülmesi, Suriye’de Marunîlerle Dürzilerin çatışması), Babiâli’ye yapılan baskılar, Müslüman halkın İslâm ve Türk kimliğine ihtiyaç duymasına zemin hazırlayan olaylar olmuştur (Köseoğlu, 2013, s. 219).

19. yüzyılın ortasından itibaren Osmanlı aydınları Avrupa ile düşünce düzeyinde yeni ilişkiler devresine girmiştir. Avrupa’da Türk dili ve tarihi ile ilgili yayınlar çıkmaya başladı. Gaspıralı İsmail’in çıkarmaya başladığı “Tercüman” gazetesinin şiarı “Dilde, fikirde, iş de birlikti”. Kazanlı Şebettin Mercani 1881’de İstanbul’a gelmiş, Türkçülük siyasetinden bahsetmişti. Ceditçiler çeşitli Türk lehçelerini ortak bir alfabeyle kavuşturmak ve Türk dünyasında ortak bir yazı kurmak için çalışıyordu. Özbekler Tekkesi şeyhi Süleyman Efendi’nin 1882’de yayımlanan Lügat-ı Çağatay ve Türkî-yi Osmani adlı sözlüğü, 1884’de Mehmet Atıf’ın Kaşgar Tarihi adlı eseri, Orhun Abideleri’nin 1893’de Danimarkalı Thomson tarafından okunması, Azerbaycan’da Ekinci dergisi ile başlayan kültürel Türkçülük hareketi yaşanan önemli gelişmelerdendir (Köseoğlu, 2013, s. 219).

Türkçülüğün tarihinde isminden fazla bahsedilmeyen Cemalettin Efgani’nin düşünceleri, sözleri de Batı Türklüğünde olduğu kadar, doğu Türklüğünde de milliyet fikrinin gelişmesinde önemli rol oynamaktaydı. Batı’nın sömürgeci politikalarına karşı İslam milletlerini milliyetçilik duygusuyla ateşleyerek ayaklandırmak istemiştir. O’na göre, İslam birliğinin gerçekleşmesi, her milletin ayrı ayrı uyanıp milliyetçilik şuurunu kazanmasıyla mümkün olacaktı. Milli benliği duymakla birlikte her milletin uyanacağını söyleyen Efgani, milli cereyanların İslami sarsmayacağından, bilakis kuvvetlendireceğinden söz etmekteydi (Keskioğlu, 1962’den akt. Köseoğlu, 2013, s. 220). Efgani’nin bu düşüncelerinin arkasında yatan temel faktör o dönemde İslam topluluklarının eylem gücünü, milli benlik

duygusunu yitirmesinden kaynaklanıyordu. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü koruyamayacağı ve daha ileri bir İslam birliğine gidilemeyeceği düşüncesi Efgani'nin düşüncelerine yön veren hususlar olmuştur. Yusuf Akçura sohbetlerinde Türk olduğunu söyleyen Cemalettin Efgani'nin makalelerini tahlil ettikten sonra "İttihad-ı İslâmdan ziyade bütün Türk-lüğe" önem verdiğini söylemektedir (Akçuraoğlu, 1928'den akt Köseoğlu, 2013. s. 220).

II. Abdülhamit döneminde Avrupa ve Rus sömürgeciliğine karşı bütün İslam dünyasında düşmanlık başlamıştı. Bu dönemde aydınlar Türk varlığını dil, tarih ve kültür alanlarında yeniden yorumlama eğilimine girdiler. Milliyetçiliğe doğru bir yöneliş söz konusuydu. Hem Osmanlılık kavramının hem de İslamcılığın yeni bir dirilişe kaynaklık edecek heyecanı içinde barındırmadığı görülmekteydi. İmparatorlukta çeşitli unsurlar arasında *birleştiricilik* yapabilecek tek unsurun *Türkler* olduğu ve bunun da *Türkçe* vasıtası ile gerçekleşeceği yavaş yavaş yeşermeye başlamıştı.

Bu yüzyılda, Osmanlılık, Müslüman halka, devlete ve hakana bağlılık şeklinde nitelendirilmekteydi. İttihad-ı anasır düşüncesi, İttihad-ı İslam'dan İttihad-ı Turana kadar içeriği gelişmelere göre değişen bir seyir izledi; ancak "*devlet-i edeb müddet*" fikri hep merkezde kaldı. Gökalp milliyet fikrinin en son Türklerin benimsediğini belirterek; bundaki temel gayenin Osmanlı Devleti'ni tehlikeye düşürmemek olduğunu ifade eder (Köseoğlu, 2013, s. 221).

Yusuf Akçura'ya göre, Osmanlı Türkleri içinde tezahürü bulunan Türk milliyetçiliğinin amacı Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamiyet ve istiklalinin muhafazasına hizmettir (Köseoğlu, 2013, s. 222).

Çünkü Türkler için devlet, inandıkları bütün mukaddeslerin koruyucu semsiyesi olan varlık, en yüksek toplumsal değerdir. Yusuf Akçura'nın - Üç Tarzı Siyaset'inde de merkezi değerın Devlet-i Aliyye olması ve Osmanlı'ya hizmet edenin her üç camiaya da hizmet etmiş olması Türklerde temel önceliğın ve değerın devlete biçildiğini göstermektedir.

Turancılık duygu ve fikri de doğuşundan itibaren Türk milliyetçiliği düşüncesinde bir ülkü olarak var olmuştur. Milli varlığın yeniden algılanış döneminde Osmanlı Devleti dışında aynı dili konuşan, aynı dine inanan ve ortak tarihi köklerimiz olan toplulukların varlığının daha yakından bilinmesi, bu dünyanın birleşmesi ülküsünü de beraberinde getirdi. Kazanlı Kadı Rızaetdin Fakrettin, Musa Cerullah Bigi, Gaspralı İsmail Bey ve Ba-

kü'de yayımlanan Şelala dergisinde İstanbul Türkçesini esas alan çalışmalar “Türklerin oturduğu, Türkçenin konuşulduğu bütün ülkelerin mecmuu olan “Turan” ülküsünü gerçekleştirme yönelik adımlar olmuştur.

Türk milliyetçiliğinin gelişiminde onun stratejisini çizen Yusuf Akçura; gerek fikirleri gerekse fikirlerinin hayat bulmasında ona meyve veren düşünürlerin etkisi ile önemli bir yere sahiptir. Pantürkizmin babası olarak nitelendirilen Akçura; Türkler'in birliğini sağlama, Çarlık rejiminin sansürüne karşı ılımlı politika yapma, siyasal alandan çok kültürel alanda mücadele yürütme gibi fikirleriyle Kırım Tatarlarından İsmail Gaspralı'dan etkilenmiştir. İsmail Gaspralı Kırım'daki Tatar toplumundan yola çıkarak buradaki halkın Ruslara rağmen varlıklarını sürdürmelerinin yolu olarak Rus İmparatorluğu topraklarında yaşayan Müslümanlarla sıkı ilişkiler kurmanın gerekliliğinden bahsediyordu ve Gaspralı'ya göre Rusya'daki Müslüman ve Türklerin birliği zorunluydu (Georgeon, 2013, s. 506). Akçura, Gasprinski'den etkilenmesine rağmen düşüncelerindeki temel fark Gasprinski'nin İslamiyeti ön plana çıkarırken Akçura'nın her şeyden önce Türkçülüğün kaderini ön plana çıkarması hususundan kaynaklanmaktaydı (Georgeon, 2013, s. 506). Üç Tarz-ı Siyaset'te görüleceği üzere de Türk milliyetçiliğinin İslamiyet'ten çok daha üstün bir ilke haline geldiğini ve İslamiyet'in bu temel ilkeye hizmet etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Akçura'nın milliyetçilik konusundaki fikirlerinde Paris'te yaşadığı dönem içerisinde tanıştığı eski bir Jöntürk olan Dr. Şerafettin Mağmuni'nin de etkisi olmuştur. Mağmuni onu bir Osmanlı milleti yaratmanın imkânsız olduğu, Osmanlı İmparatorluğu için biricik selamet yolunun Türk Milliyetçiliği olduğu düşüncesine ikna etmeye çalışmıştır. Böylece Akçura bir Osmanlı milletin yaratma fikrinin uydurmacadan başka bir şey olmadığını düşüncesine yönelmekteydi (Georgeon, 2013, s. 508).

1904 yılında kaleme aldığı Üç Tarz-ı Siyaset başlığını taşıyan ve büyük yankı uyandıran makalesinde Osmanlılık-Panislamizm ve Pantürkizm'in Osmanlı Devletine olan yararı ve uygulanabilirliği ölçütünü incelemeye koyuldu. Bu çözümler sonucunda Osmanlılık'ın uygulanmasının olanaksız olduğuna; Avrupa'nın Müslüman ülkeler üzerindeki nüfuzu nedeniyle Panislamizm'in dış bir engelle karşılaştığını belirtmekteydi. O'na göre Pantürkizm için temel sorun da Türklerdeki ulusal bilinç eksikliğinden kaynaklanan bir iç engeldi. Ancak; Panislamizm ve Pantürkizm arasında kesin bir ayırım yapmasa da, Panislamizmin kısıtlı manevra alanı yüzünden Pantürkizm için daha uygun bir zeminin varlığına işaret etmekteydi (Georgeon, 2013, s. 509). Dolayısıyla Üç Tarz-ı Siyaset Pantürkizm'in

manifestosu haline geldi.

Rusya kökenli aydınlardan Zeli Velidi Togan Türk dünyasının tarih ve edebiyat yoluyla anlatılmasında önemli bir paya sahiptir. Türk adını, Asya ile Avrupa'da yaşayan, bir dili konuşan büyük bir millet olarak açıklamıştır. Togan, Türklerin diğer kavimler gibi farklı ataları olup farklı kabilelere bölünmediğini söylemiş; kabile benzeri cemiyetlere bölünüp farklı adlar aldıklarını; ancak bu adların ya yaşadıkları yerlerden ya da başlarındaki han, hakan ya da kaan gibi liderlerden kaynaklandığını; bu liderlerin değişmesine bağlı olarak adlarının da değiştiğini ileri sürmüştür (Soysal, 2013, s. 489). Zeki Velidi Togan'ın tarihte tek bir Türk milleti olduğu yönündeki görüşü Türkiye'de milliyetçi akım içerisinde etkili olmuştur. Demokrat Parti'nin iktidara geldiği dönemde bilim, siyaset ve tarih alanı ile ilgili çeşitli enstitüler kurulması yönünde teklifler veren Togan, Türk milletine ilim sahasında hizmet etmiş olup; Türkler arasındaki kültürel münasebetin artırılması yönündeki çabaları ile milliyetçilik ideolojisinin cumhuriyet dönemindeki inşasına katkısında önemli bir katkı sağlamıştır (Soysal, 2013, s. 489).

Türkçülüğün fikriyatını ortaya koyması ve bunun siyasete tahvilinde birincil derecede etkili olan Ziya Gökalp de Türk milliyetçiliğinin şekillenmesinde ve olgunlaşma evresinde önemli rol oynamıştır. 1912-1914 yılları arasında yayımlanan Türk Yurdu dergisinde kaleme aldığı yazılarla dönemin iki önemli akımı olan Panislamizm ve Osmanlıcılığa karşı Türkçülük ve Batıcılığı vurgulamıştır.

Gökalp'e göre Türkçülük "Türk milletini yükseltmek" olarak tanımlanmaktadır. Millet adı verilen zümreyi aynı eğitimi görmüş, ortak bir dil, duygu, idealler, ahlâk ve estetik duyarlılığı paylaşan bireylerden oluşmuş kolektif bir grup yada topluluk olarak tanımlar (Ünüvar, 2013, s. 31). Durkheim sosyolojisinden etkilenen Gökalp, ulusların oluşumunu üç aşamalı bir sürecin sonucu olarak ele alır. Bu üç aşamayı; dil ve ırk birliğine dayalı kabile toplumundan, din birliğine yaslanan ümmete, oradan da kültür (hars) ve uygarlıkla tanımlanan "ulusa" erişmek olarak ifade eder. Yani, Gökalp'e göre Osmanlı devletinden bir Türk ulusunun çıkması İslam'ın ulusal bir dine dönüştürülmesini, nihayetinde de uluslararası uygarlığın benimsenmesini ve ulusal kültürün geliştirilmesine bağlıdır. Çağdaş bir İslam Türklüğü yaratmak için Türkleşmek ve İslamlaşmak mefkûresinin muasırlaşmak ile çatışmasız bir biçimde hemhal olması gerektiğini söylemektedir (Ünüvar, 2013, s. 28). Uygun bir toplumsal ve ahlâki felsefeyle desteklenmediği takdirde milliyetçilik ve İslamcılığın Batı felsefesi ile uzlaşabileceğini

öne sürer. Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak arasındaki geçişlerde ideolojik formülündeki üç aşamanın birbiri ile tamamlayıcı nitelikte olduğunu ve aralarında herhangi bir uyumsuzluk olmadığını belirtir.

Ekonomi konusundaki düşünceleri de hem İttihat ve Terakki dönemindeki hem de Cumhuriyet dönemi iktisadi rasyonellerini harekete geçiren bir ekonomi-politiğin önemli savunucularından olmasından mütevellit önemlidir. 1913 yılından itibaren iktisadi hayatın Türkleştirilmesinde, milli iktisat anlayışının yeşermesine katkıda bulunmuştur. 1918'de *Yeni Mecmua*'da kaleme aldığı 'İktisadî Vatanseverlik' başlıklı yazısında liberal ekonomik düşünceyi açık bir şekilde mahkûm etmiştir. Milli iktisadın genel ahlâk sorununun çözüm bulduğu bir ortamda gerçekleşeceğini belirten Gökalp; ahlâkın yükseltilmesi için meslek sınıflarının geliştirilmesi gerektiğini, milli iktisadın ulusal düzeyde örgütlenmiş esnaf korporasyonları tarafından yönlendirileceğini belirtmiştir (Ünüvar, 2013, s. 34). Bu noktada, ulusal burjuvazinin yaratılması, milli bilincin taşıyıcısı olarak orta sınıfın ortaya çıkabileceği şartların hazırlanması bağlamında milli iktisat anlayışının İttihat ve Terakki devletçiliğini beslemiş olduğu bariz bir biçimde görünmektedir.

Siyaset felsefesi olarak solidarist korporatist düşünceyi benimsemesi (liberalizmin atomist bireyine karşı toplumu, dayanışmayı seven, kolektif bilincin hüküm sürdüğü toplum), kültürel Türkçülük ve ahlakî tasavvuf sentezi hem İttihat ve Terakki döneminde hem de Kemalist dönemde "hak yok, vazife var" anlayışının yerleşmesine; ulus devletin inşa döneminde milli kimlikle dini kimlik arasındaki gerilimin milli kimlik lehine tahkim edilmesini sağlamıştır. Kemalistlerin cumhuriyetçilik ve milliyetçiliği Gökalp'in çizdiği sınırlar içerisinde kalmıştır. Taha Parla'ya göre, Gökalp'in iktisadi devletçiliği ve seçkin olmayan halkçılığı Kemalistler tarafından sırasıyla idari devletçiliğe ve vesayetçi bir halkçılığa dönüşmüştür (Ünüvar, 2013, s. 35).

Türk Milliyetçiliğinin Batı'ya Kıyasla Ayırt Edici Özelliği

Türkiye'de Tanzimat döneminden itibaren süregelen Batılılaşma çabaları bir yandan Batılılaşmayı içerirken diğer taraftan da Doğulu faziletleri muhafaza etmek niyetiyle Türk milliyetçiliğinin ayırt edici özelliklerinden biri olmuştur. Tanzimat döneminde nizam-ı âlemi tesis etmek amacıyla araçsal bir öneme sahip Batılılaşma süreci Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte bir misyona evrilmiş; cumhuriyet seçkinlerince ilerleme arzusu gerekçesi ile Batı'da bir süreç olarak yaşanan Aydınlanma Türkiye'de bir

projeye dönüşmüştür.

Hans Kohn, Batı ve Doğu milliyetçilikleri olarak yaptığı sınıflandırmada Fransız ve Alman milliyetçiliklerine vurgu yapar. Fransız milliyetçiliğinin ayırt edici özelliği kozmopolitanlığı, evrenselciliği, Aydınlanmanın madde ve entelektüel öncülleridir. 1789 yılında Fransa'da ulus-devlet (nation-state) olgusu ile eş zamanlı olarak ortaya çıkan milliyetçilik; kıta Avrupası'nın geri kalanına bireysel özgürlük, eşitlik ve kozmopolitan bir bakış açısı üzerine kurulu bir milletin modernliğini göstermiştir (Kadıoğlu, 2003, ss. 285–292). Alman milliyetçiliği ise Napolyon'un fetihleri ve Fransız milliyetçiliğinin tecrübesi akabinde Batı ya da Fransız karşıtı olarak ortaya çıkmış olup; romantik öncüllere sahip etnik ve kültürel bir niteliğe bürünmüştür (Noi, 2007, s. 35). Alman milliyetçiliğinin babası olarak bilinen ve Halk (Volk) sözcüğünü ilk kez geliştiren kişi olarak bilinen Johan Gottfried Herder halkı sadece ülkenin halkı olarak değil; özellikle dil, sanat, kültür, din ve gelenek üreten fizik ötesi (metaphysical) bir varlık olarak tanımlamıştır (Noi, 2007, s. 36). Fransız ve Alman modellerinin misyonunu bir araya getirme çabası da Kohn'un teorisini geliştirdiği Doğu milliyetçiliklerine uymaktadır. Doğu milliyetçilikleri Batı'yı hem taklit etmeye çalışan hem de ona karşı düşmanlık besleyen bir özellik arz etmektedir. Türk milliyetçiliği de bu noktada modernlik ve gelenek, aydınlanmacı medeniyet ve romantik kültür arasında bir dengeye erişme arzusunda (Kadıoğlu, 2003, ss. 285–292).

Türkiye'de ulus-devletleşme süreci ne Fransa'daki gibi milliyetçilik ve ulus devlet olgularının eş zamanlı olarak ortaya çıkması ne de Almanya'da olduğu gibi milliyetçiliğin ulus devletten yarım yüz yıl önce ortaya çıktığı bir tarihselliğe rastlar. Dolayısıyla vatandaşa bakış açısı da Batı ile farklılık göstermiş; Almanya'da 'devletini arayan millet' Türkiye'de kendiliğinden örgütlenen bir ulus devlet süreci yaşanmadığı için '*milletini arayan bir devlet*' şeklinde tezahür etmiştir. Dolayısıyla vazifelerle borçlu bir vatandaş tipi yaratılmaya çalışılmıştır. Diğer bir deyişle, Türk modernleşmesi sürecinde siyaset; toplumda farklı kesimlerin karar alma sürecine eklenmesi ve temsili şeklinde değil, toplumun tüm seçkinlerinin medeniyet arzusu çerçevesinde *birey*'den ziyade ortak yara-ra dönük olarak şekillendirilmiştir. Aşağıdan bir mücadele ile değil, yukarıdan inşa süreci ile gerçekleştirilen Türk vatandaşlığı yukarıdan aşağıya bir dönüştürme projesi olarak tezahür etmektedir.

Buraya kadar olan bölümde Türkiye'de milliyetçilik ideolojisinin Osmanlı Döneminden Cumhuriyete olan süreçteki gelişme aşaması anlatılmış

olup; milliyetçi ideolojinin gelişiminde katkısı olan önemli fikir adamlarına yer verilmiştir. Bir sonraki bölümde ise Türk siyasi hayatında liberal olarak nitelendirilen birtakım gelişmelere ve düşünörlere yer verilecektir.

Türk Siyasal Hayatında ‘Liberal’ Eğilimlerin Düşünörleri ve Fikir Hareketleri Kapsamında Deęerlendirilmesi

Türk siyasal hayatında liberal gelenek içerisinde değerlendirilebilecek ilk isim Prens Sabahattin’dir. İttihatçı kanada karşı liberalliği temsil etmesi dolayısı ile önemli bir isim olan Prens Sabahattin özel teşebbüs taraftarı, Osmanlı toplumunun tecemmüi -bütöncü- yapısının ferdiyette bir yapıya dönüştürölmesi, bireysel özellikleri geliştirecek bir eğitim sisteminin oluşturulması, idari âdem-i merkeziyetçiliğin siyasal bütönlüğü pekiştireceği hususundaki görüşleri ile liberal görüşler dile getirmiştir. Ayrıca Osmanlı toplumunun merkezi yapısını ve askeri zihniyetini de eleştiren Prens Sabahattin askeri personelin ölkenin siyasal işlerine karışmasını gereksiz ve tehlikeli bulurken aydınların da devletin gölgesi dışında kalması gerektiğini belirtir (Kadıoğlu, 2003, s. 289). Prens Sabahattin her ne kadar liberal görüşe sahip bir bakış açısına sahip olsa da Prens Sabahattin’den sonraki liberal gelenek içerisinde etkili olmuş ve millet yaratma kaygısı ile öne çıkarılan vazifeler Türkiye’de *bireyselliğin* serpilmesine engel teşkil etmiştir.

Türkçölük mefküresinin doğmasında etkili olan, Türkçölüęe bilimsel bir yön kazandıran Ziya Gökalp’in topluma ilişkin görüşleri ve sosyolojisi de liberalizm-milliyetçilik dikotomisi bağlamında incelenmeye değerlidir. Durkheim sosyolojisinden etkilenen Gökalp, Durkheim’in düşüncelerini olduğu gibi benimsememiştir. Etini ve kemiğini pozitif bilimlerden, ruhunu ise Türk toplumunun yüreğindeki milli ölküden alan yeni değer ve bakış açılarını Türk toplumsal hayatına kazandırmıştır. Gökalp, gerçek bilginlerin halk içerisinde çıkacağını belirterek halkın ruhunda bulunan ölküyü ancak milletin gerçek temsilcisi olan bilginlerin çıkartıp bilinçlendireceğini belirtmektedir (Tuncay, 1978, s. 106). Yani Gökalp’a göre milliyetçiliğin ve Turan ölküsünün gerçekleşmesindeki itici güç bireylerin bizzat kendileri olmaktan ziyade topluma yön veren ve yine o toplumdan çıkan bilginler sayesinde.

Gökalp, kaleme aldığı ‘ilmi içtima’ adlı yazısında Osmanlı milletinin sosyolojik analizini yapmaktadır. Gökalp’e göre halkın bilinmesi için ‘cemiyyet’ ilmine ihtiyaç vardır. Söz konusu bu ilim, toplumdaki farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan olumsuz fikirleri elimine ederek onların yerine daha

sağlam fikirler ortaya koyar. (Ülken, 1966, s. 299). Haftalık dergi olarak fikirlerini kaleme aldığı 'Yeni Mecmua' da fert ve kişi arasında bir ayırım yapmakta, cemiyet konusuna da bir hayli yer vermektedir. Fertçilerin kuvvetli olduğu cemiyetlerde ideallerin öleceğini ve cemiyetlerin anarşi içerisinde kalacağını belirtmektedir. Cemiyete önemli bir rol veren Gökalp, devlet reformunun da cemiyetin ümmet halinden millet haline geçmesinin sonucu olarak hukuk modernleşmesi içerisinde gerçekleşeceğini ifade eder. (Ülken, 1966 s. 325). Dolayısıyla Gökalp'te cemiyet fikri fert fikrini daima önceleyerek, liberalizmin bireyinin milletçilikteki millete oranla daha baskın çıktığı tespit edilmektedir.

Klasik liberalizmin temsilcilerinden olan Ahmet Ağaoğlu liberal duruşun kendinden meskûn olmadığı belirli bir siyasal oluşuma, dönemsel politikalara muhalefet temelinde, bilhassa ulus-devletin inşasının öncelikli olduğu bir döneme denk düşer. "Devlet ve Fert" adlı kitabı görüşlerini yansıtmaya bağlamında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bireyi toplum-devletin ayrılmaz bir parçası olarak ele alan Ağaoğlu, devletin rahle-i tedrisinden geçen bireyin sadece ulusa aidiyetinin ve topluma karşı sorumluluğunun bilincinde kalmayıp gerçek anlamda özgürleşeceğini savunur (Coşar, 2013/a, s. 722). Demokrasinin her türlü kabiliyetlerin inkişafına manasız ve pürüzsüz sahalar açan ferdi hürriyet temeli üzerine kurulduğunu söyleyen Ağaoğlu; cemiyet içinde ferde onu cemiyetten ayıran bir hürriyetten ziyade, cihan içinde millete hak ve ferde de bu hür millet içinde iş ve vazife vermenin ideal olduğunu söyler (Ağaoğlu, 1933, ss. 21-22). Hürriyetin ferdi millettten ayırmayacağına; bilakis fertlerin yekûnundan ibaret olan cemiyet azası arasında kırılmaz ve çözülmez bir tesanüt şebekesi kuracağını söyler (Ağaoğlu, 1933, s. 22). Kadrocuların müfrit devletçilik usulünü eleştiren Ağaoğlu, tam ve şamil bir demokrasi sisteminin işlerliğinin sürdürülmesi için fert ve fert vasıtası ile fertlerden mürekkep cemaat fikrini benimser (Ağaoğlu, 1933, s. 30). Kadroculara yönelttiği bir diğer eleştiri ferdi kaldırarak yüksek tekniği ve iktisat terakümelerini eline almasından kaynaklanmaktadır. Ağaoğlu, ferdin mütemediyen inkişafının ve bununla muvazi olarak devlet salâhiyetinin genişlemesinin kendilerini Kadrocular'dan ayıran iki temel hadise olduğunu söyleyerek devletin icap ettiği ve ihtiyaç olduğu zaman toplumsal tezatları bertaraf etmek ve içtimai nizamı korumak için müdahale etmesi gerektiğini söyler (Ağaoğlu, 1933, s. 73). Ağaoğlu, kadroculara yönelttiği diğer bir eleştiride Kadrocuların garpta geniş devletçilik cereyanını doğuran sermaye ile sâ-y ve sınıf mücadelelerinin ve bu mücadelelerden doğan tezatların bizde mevcut olmadığını itiraf etmelerine rağmen, taklitçilik yaparak vehim ve tehlikeli yollara girmesi olmuştur (Ağaoğlu, 1933,

s. 74). Ağaoğlu'nun bu eleştirileri Türkiye'de kurucu ideolojinin ne kadar "liberal (!)" olduğunu göstermesi ve sistemin söylemden ziyade reel politikte nasıl işlediğini ifade etmesi bağlamında kayda değerdir.

Ağaoğlu aslında Türk siyasal hayatında özgün bir liberal kimliğin imkânsızlığını göstermesi bakımından önem taşır. Ağaoğlu'nun liberalliği yalnızca devlet egemen modernleşmeci zihniyet çerçevesinde değerlendirilebilir. Ağaoğlu'ndan, Türk milletinin devletin belirlemiş olduğu politikalarla uzlaşması ve bu politikaların yürütülmesiyle ilgili olarak Türk toplumunda yasa koyucu bir görev üstlenen cumhuriyet entelektüeli olarak bahsedilebilir. Onun böyle bir görev üstlenmesinde Türkiye'de liberalizmin yazgısının modernleşme literatürü içinde erimesinden kaynaklanan bir gerçeklik hâkimdir. Ağaoğlu entelektüel zümreyi şu şekilde tanımlamaktadır: *"Entelektüel üretim ulusun şuuru- dur. Münevver zümre milletin aynasıdır. Millet ne ise o'dur.* (Coşar, 1997, s. 161)." Buradan anlaşılmaktadır ki, Ağaoğlu münevveri devlet tarafından tayin edilen kültürün taşıyıcısı olarak resmeder. Bir bakıma hâkim rejimin ilkeleri doğrultusunda eğitime misyonu yüklenmiş bir entelektüel portesi çizen Ağaoğlu, devletin içinden gelen, devletin bizzat belirlediği ve sahiplendiği ilkeler adına muhalif konum alan bir entelektüellik misyonunda karşımıza çıkar. Ağaoğlu'nda devlet, birey ve toplum arasındaki karşılıklı sorumlulukların bilincini oluşturmak için hâlihazırda var olan aidiyet hissini somutlaştırmakla yükümlüdür. Birey ve hürriyet konusundaki görüşleri devletin temel ilkelerine paralel bir anlayışa dayanır. Ağaoğlu'nda birey, mutlak bir kategoriden ziyade milletin bireyi -bir diğer deyişle cumhuriyetin vatandaşı- ile eş anlamlıdır. Aidiyet anlayışı ekseninde bir hürriyet anlayışını savunan Ağaoğlu, hak olarak hürriyetten ziyade görev olarak hürriyete vurgu yapar (Coşar, 1997, s. 166). Böylelikle hürriyete milliyetçi bir yaklaşım çerçevesinde toplum içinde devletin ilkelerine uyumlu bir hürriyet anlayışına gönderme yapar.

Ağaoğlu gibi liberal entelektüeller siyasi platformdaki kimliklerini liberallikleri ile kurarken devletten de vazgeçmemekte; siyasal kimliklerinin arka planına devlet merkezli bir toplumsal mühendislik stilini yerleştirmektedirler. Dolayısı ile liberal fikirlere sahip entelektüellerin düzenin bekası ile uyumlu şekilde görüşlerini şekillendirdiği dile getirilebilir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak uzun seneler boyunca pek çok liberal aydınının genel olarak özgürlükçü fikirlere sahip olmalarına rağmen rejimin hassasiyet gösterdiği noktalar söz konusu olduğunda resmi ideolojinin genel eğilimlerinden sapmadıkları görülmektedir. Ahmet Emin

Yalman, Aydın Yalçın gibi önemli fikir adamlarının özel girişim, bireyi ferdi önceleyen fikir ve devlet-özel ortaklıkları veya serbest piyasa mantığı ile işleyen ekonomik düzen konusundaki bakış açıları liberal olarak nitelendirilebilecek bir görüntü uyandırmakta olsa da askeri darbeyi desteklemeleri liberal entelektüellerin Batı'dan seçtiği referans noktası ile girdiği çelişkinin bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de liberal düşüncenin bayraktarlığını yapan Aydın Yalçın'ın demokrasinin korunması için 12 Eylül darbesini ve 12 Eylül darbesi akabinde askeri yönetimce benimsenen pek çok uygulamaya arka çıktığı görülmektedir (Beriş, 2013, s. 390). Aydın Yalçın'ın da içinde bulunduğu *Forum Dergisi* çevresi tüm özgürlükçü söylemlerine (discourses) rağmen demokrasinin olağan akışını keserek sonraki askeri müdahalelerin de yolunu açan 1960 darbesini destekleyen bir tavır takınmıştır. 1960 darbesini, 27 Mayıs Devrimi olarak nitelendiren Yalçın, darbeyi Atatürkçülüğün içinden okunan Batı medeniyetine bağlılık, hürriyet ve demokrasiye inançtan başka bir ideale sahip olmadığını ve milli ruhu temsil ettiğini ileri sürerek desteklemektedir (Coşar-Yalçın, 2013, s. 401).

Türkiye'de, aralarında 1950'lerin Forum çevresinden Kâzım Berzeg, Osman Okyar ve Aydın Yalçın gibi isimlerin bulunduğu bir kadroyla 15 Eylül 1979'da yayım hayatına başlayan *Yeni Forum* dergisinden bahsetmek de Türkiye'de liberal eğilimler bağlamında önem taşımaktadır. Dergiye "yeni" sıfatının eklenme sebebi dergiyi 1960'ların *Forum*'undan ayırıştırma yöneliktir. Yeni Forum çevresinin bir grup olarak temsil ettiği siyasal pozisyon liberal düşünce ekseninde değerlendirildiğinde derginin sahibi, editörü ve kuruluşuna önderlik eden Aydın Yalçın'ın etkisi ağırlıklı olarak hissedilmektedir. Yeni Forum dergisi yayın politikasını liberal-demokratik anlayış çerçevesinde özgürlüğe olan inanç temelinde kurar. Hürriyetin ortaya döktüğü sakıncaların ortadan kaldırılması için daha fazla hürriyetin lazım olduğu; tartışma ve her şeyi açıkça konuşma ekseninde hiç bir rejimde olmayan ölçüde hürriyet düzenin kendi kendini tamir etme ve onarma mekanizmasına sahip olduğu Yalçın tarafından dile getirilerek, derginin bu anlayış çerçevesine referansla; aşırı sağ, aşırı sol, Marksist ve Faşist çevrelerle Atatürkçülük çerçevesince mücadele etmek üzerine yayımlanan bir dava dergisi olduğu belirtilir (Coşar, 2013/b, s. 416). Yeni Forum çevresinin liberal düşünce ile bağlantısı, serbest piyasa mekanizmasına ve özelleştirme politikalarına verilen desteğin yanı sıra 1990'larda önde gelen liberal düşünürlerin eserlerinin Türkçe'ye çevrilmesi ile örneklenir. Dergi Türkiye'de liberal siyasal duruş ve düşünce açısından birbiri ile çatıştığı söylenebilecek iki eksende seyir etmiştir (Coşar, 2013/b, s. 418): İlki, 1980 darbesini gerekçelendirip haklı kılmasında ve

1982 Anayasası'nı iç ve dış tehditler temelinde olumlamasına ilişkindir. Darbe hürriyet rejimi temelinde meşrulaştırılmış; 'hürriyetin ortaya dök-tüğü sıkıntıların kaldırılması için daha fazla hürriyet gereklidir' ibaresi ile çatışacak şekilde 'özgürlük' düzen karşısında ikincil bir konuma evri-len şekle bürünmüştür. İkinci olarak ise, dergide yayımlanan çevirilerle 1990'ların ortalarından yeni bir liberal kuşağın yetişmesi için mutfak iş-levi görmüştür (Coşar, 2013/b, s. 418).

Yeni Forum grubunun duruşunu anlamak açısından 1980 darbesinin eşi-ğinde anayasa değişikliği için hazırladığı öneriler incelendiğinde; devle-tin korunması ve güçlendirilmesi, demokrasinin gerçekleştirilebilmesi ve bireylerin hak ve özgürlüklerinin temin edilmesi için devletin ve milletin bütünlüğüne karşı tehditlerin ortadan kaldırılması, anayasada ve meclis tüzüğünde demokratik bir sistemin doğru yönde işlemlerini olası kılacak düzenlemeler yapılması gibi esaslara yer verdiği görülmektedir (Coşar, 2013/b, s. 417). Buradan, devletin bütünlüğünün korunmadan demok-rasinin yaşatılmayacağı anlayışına paralel bir tespit ortaya çıkmaktadır.

Yeni Forum çevresi Türkiye'de hürriyet rejiminin işlerliğinin gerek yapı-sal gerekse aktörel düzeyde sağlanmasının zorluğundan hareketle yeni-den yapılanma içerisinde demokrasi kültürünün yayılmasında kendile-rine -aydınlara- büyük bir sorumluluk düştüğünü belirtmektedir (Coşar, 2013/b, s. 418). Dolayısı ile demokrasi kültürünün yayılmasında halkla-rın belirleyiciliğinden ziyade 'aydınlara' rehberliğinde ve sürüklemesi ile söz konusu olacak demokratik gelişim çizgisinin varlığı tasavvur edil-mektedir.

Türk siyasal hayatında liberal düşüncenin ciddi bir entelektüel ses ola-rak duyulmaya başlanması 1980'li yıllarla nitelendirilir. Turgut Özal ikti-darının tetiklediği liberal gelişmeler çizgisiyle bağlantılı olarak entelek-tüel alanda da geçmişe oranla daha güçlü liberal seslerin ortaya çıktığı görülmektedir. Devletle ve rejimle uyumlu bir liberal anlayışın temsilcisi olan Ağaoğlu, Feyzioğlu ve Yalçın çizgisine karşı özellikle 1990'lı yıllar-la beraber yeni yaklaşımlar aracılığı ile resmi ideoloji dışında tezlerin üretilmeye başlandığı görülmektedir (Beriş, 2013, s. 409). Birey ve öz-gürlük temelli çözümlemelerle insan hakları ihlalleri, Kürt Sorunu, din-i-fade özgürlüğü konusunda resmi ideolojinin temel tezlerine karşı çıkan ve bunlara alternatif yaklaşım üreten bu yeni liberal yaklaşımların teme-linde birkaç farklı damardan beslendiği dile getirilebilir (Beriş, 2013, s. 409). Damarlardan ilki Etyen Mahçupyan, Ali Bayramoğlu, Mehmet Altan ve Kürşat Bumin gibi sol gelenek içerisinde gelen aydınların oluşturdu-

ğu, iktisadi liberalizmden daha çok siyasi liberalizmi savunan ve kamuoyunda “İkinci Cumhuriyetçiler” olarak bilinen gruptur. Grup, cumhuriyet idaresinin otoriter çizgiden soyutlanmasını, bürokratik yapılanmanın gücünün kırılmasını, ordunun siyaset üzerindeki etkisinin ortadan kaldırılmasını söylemektedir. İkinci damarı ise “*Liberal Düşünce Topluluğu*” çerçevesinde oluşan temel referansları Hayek, Nozick, Friedman gibi yeni sağın kurumsal öncüleri olan liberteryan damar oluşturmaktadır. Atilla Yayla, Mustafa Erdoğan, İhsan Dağı gibi düşünürler bu başı çekmekte; bireyin tam anlamda özgürleşebilmesi için devletin ekonomi başta olmak üzere tüm alanlardaki müdahalelerinin mümkün olduğunca minimize edilmesini savunmaktadırlar (Beriş, 2013, s. 410).

LDT ile İkinci Cumhuriyetçileri farklı kılan hususlara baktığımızda LDT’nin özgürlüklerin yaşanabilmesi için kapitalizmin varlığını zorunlu kılan olumlayıcı tavrı onu İkinci Cumhuriyetçilerden ayırır (Beriş, 2013, s.410). İkinci Cumhuriyetçilerle LDT’yi bir araya getiren hususlara baktığımızda; her ikisinin de otoriterizm karşıtı ve özgürlükçü bir söylem içermesi, Kemalizme karşı mesafeli tavrı ve her iki damarın da resmi ideolojinin temel bileşenlerinden olan *milliyetçi* düşünceye sıcak bakmayan tavrı karşımıza çıkmaktadır. İlk çizginin milliyetçiliğe karşı tavrı enternasyonalizmle, ikincisinin ise bireyli merkezli duruş nedeniyle her türlü kolektivizme karşı olmalarından kaynaklanmaktadır (Beriş, 2013, s. 410). Türkiye’nin gerek 1980 gerekse de 1990’lı yıllar boyunca iç ve dış çevresinden kaynaklanan konjonktürel yaşanmışlığı (bölücü terör sorunu, Yunanistan ve Kıbrıs’la sorunlar, kıta sahanlığı meselesi) Türkiye’de milliyetçi düşünce için temel sorunsal olan *devletin bekası* tartışmalarını alevlendirmiş; böylece, özgürlük ve demokrasinin gelişmesine yönelik söylem bunun devletin bekası pahasına olacağı şeklinde idrak edilmiştir (Beriş, 2013, s. 410).

1990’lar boyunca resmi ideoloji karşıtı bir söylem üretme içerisine giren liberal kanadın milliyetçi kanat tarafından emperyalizmin günümüzde taşıdığı ad olduğuna hususuna dair eleştirileri; liberal düşünürlerin ulusal çıkarlar doğrultusunda değil, hizmet ettikleri Batı ülkelerinin kendilerine biçtikleri misyona göre hareket ettiğine dair görüşler Türk milliyetçiliğinin liberalizmle kurulan problemlili ilişkisini yansıtmakta ve her iki ideoloji arasındaki mesafe kendini 2000’li yıllar boyunca da hissettirmiştir (Beriş, 2013, s. 410).

Liberalizmin siyasal söylem olarak yükselişinde kendine kilit bir görev yükleyen ve 26 Temmuz 1994 yılında Besim Tibuk tarafından kurulan

Liberal Demokrat Parti 2002 seçimlerine kadar Türk siyasi hayatında liberal bir misyonla hareket etmesi, siyasal bir söyleme meşruluk zemini açması bağlamında önemli bir özellik arz etmektedir. Daha çok ekonomi temelli konularda görüş bildiren parti programları bütünlüklü bir siyaset projesi ortaya koyamamış olmasının yanında, iddiasının aksine hiçbir parti programında demokrasi tarifi yapmamış, politik diskurunda bizzat anti-demokratik özellikler barındırmıştır (Erten, 2013, s. 629). Mesela, küçültülmüş ve düzenleyici devlet modelinde polis teşkilatının geniş yetkilerle donatılmasını hedeflemiştir. LDP, hem siyasal ufuk açısından hem de parti programının kapsamı bakımından sübjektif ilkeler içermesi nedeniyle son derece sınırlı bir politik zemine sahip olmuş ve 2002 seçimlerinin hemen akabinde Besim Tibuk'un istifasıyla siyasi hayatta etkinliği sönmeye yüz tutmuştur.

Sonuç

Batı'nın bağrından kopan düşünce akımları arasında Batı dışı toplumlara kök salmakta en fazla zorlanan ideolojilerden biri olan liberalizm, Türkiye'nin kendine özgü toplumsal şartları ve bu şartların liberal değerleri tam olarak destekleyememesi nedeniyle Türkiye'de de idamesi zor olan bir görünüm arz etmektedir.

Liberalizm, Batı'da sosyal ve siyasal mücadelenin belirli bir aşamasında ortaya çıkmış ve serpilmiştir. Batı'nın yükselen sınıfı olarak beliren burjuvazinin siyasal ve ekonomik alanda önceliklerini ifade eden bir görüş yada ideoloji olarak boy gösteren liberalizm bugün Batı'nın politik, hukuksal ve ekonomik kurumlarının arkasında hakim bir felsefe haline gelmiştir. Türkiye'de liberalizm değerlendirmesi yaparken bu tarihselliği görmezden gelmemek gerekmektedir. Türkiye'de geç sanayileşmenin doğası nedeniyle devletin siyasal ve toplumsal alanda ağırlığı fazla olmuştur. Milliyetçi duygular Batı tarafından zorla modernliğe itilmiş olmanın etkisiyle oldukça fazladır (Özel ve Sarıkaya, 2013, s. 452).

Genel fikriyatında liberal siyaset felsefesini benimsemiş siyasal akımlar bulunmayan bir toplumun devletin gücünü sınırlayan, bireyi ön plana çıkaran, devlet karşısında bireyin ve bireysel hak ve özgürlüklerin her türlü tecavüze karşı korunduğu bir siyasi düzen kurması kolay değildir. Osmanlı'dan günümüze ne siyasal, ne hukuksal ne de sosyo-kültürel düzlemde liberal düşünce hiçbir zaman egemen olamamıştır. Türkiye'de siyasal sistemin militarist özelliği, devletin ideolojik olarak örgütlenmesi, sivil toplumun gelişmemesi (yapısal engeller); birey-toplum ve devlet

kavramlarının liberal zihniyetle bağdaşmayacak şekilde algılanışı (kültürel engeller) liberalizmin yeşermesinde önüne çıkan sorunsallar olagelmıştır (Arslan, 2013, s. 233).

Türkiye 'de milliyetçi angajman liberalizme göre daha ağır basmaktadır. Bunun temellerini Osmanlı'da aramak gerekmektedir. Çünkü Osmanlı'dan günümüze devletin veya milletin birlik ve bütünlüğünü koruma arzusu her amacın üzerinde tutulmuş ve siyasi temeller bu fitrat üzerine inşa edilmiştir.

Osmanlı liberalizmi yukarıdan başlatılan bir akım olarak gerçekleşmiş; hukuki eşitlik ve mülkiyet hakkının korunması gibi kurallar devletin bekasının sağlanmasına yönelik olarak yürürlüğe konmuştur. Hukukun üstünlüğü ve keyfi kararların sona ermesi her ne kadar amaç olarak belirse de, Batı'da söz konusu olan devletin gücünü sınırlamaya dönük talep gerçekleşmemiştir. Yani, Batı'da mevcudiyeti söz konusu olan liberal fikirler devletin sınırlanmasına yönelik ortaya çıkmışken Osmanlı reformcuları bu fikirlerin devleti güçlendireceğini ümit etmişlerdir.

Türkiye'de liberalizmin milliyetçilik karşısında daha sönük kalmasını bazı kültürel ve psikolojik özelliklerde de aramak gerekmektedir. Liberalizm bireylerin önüne kendilerini feda edebilecekleri "ulvi" bir amaç koymamakta ya da insanların kahraman olma arayışlarına cevap vermemektedir. Türk aydınlarının Batı karşısında geride kalmanın bilinciyle halka medeniyet götürme aşkı ve buna ek olarak geleneksel gaza kültürünün etkisiyle büyük işler yapma arzusu kahramanlık özlemlerini karşılamalarından uzaktır (Özel ve Sarıkaya, 2013, s. 456). Oysaki devletin her şeyin pahasına korunması ve hanel getirilmemesi fikri en önemli kahramanlık nosyonuna sahip olmuştur. Liberalizmin Türkiye'de sönük kalmasında bir diğer faktör, liberalizmin bireyciliğinin toplumun cemaatçi zihniyet yapısına ters düşmesinden kaynaklanmaktadır. Liberal aydınlar bu nedenden dolayı Türkiye'de geleneksel düşünce çerçevesinde sağlam bir yer edinemedilerdir.

Türkiye'nin siyasi tartışma gündeminde epeydir ilk sıralarda yerleşmiş bir konu olan milliyetçilik uzun bir süre daha yerini koruyacak ve çeşitli ideolojilerin kendisine eklenmesiyle birlikte popüleritesini devam ettirecektir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde siyasal tartışmalarda sıkça değinilen ve görünürde iki ihtilafli konu olarak yaşam bulan liberalizm ve milliyet-

çilik ideolojilerinin teorik alt yapısının nasıl oluştuğuna yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye’de milliyetçi ideolojinin gelişimi resmedilerek devlet edeb-müddet fikrinden hareketle var kalmanın tekayyüz hali olarak yaşam bulan, Osmanlı İmparatorluğu döneminden Cumhuriyet Türkiye’sine kadarki Türk kimliğinin inşa sürecine değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türk siyasi hayatında “liberal” eğilimler; fikirler ve düşünce hareketleri bağlamında tahlil edilerek liberal milliyetçiliğin ne oranda uygulanabilir olduğunun tartışılması amaçlanmıştır.

Türk siyasal hayatında henüz çok belirgin olmayan ama eğilimleri görülen liberal milliyetçilik özellikle 1980 ve 90’lı yıllardan itibaren sosyal ekonomik ve kültürel çevrede varlığını hissettirmeye başlamıştır. Başka milliyetçilik söylemlerine hegomonize edilmeye gayet elverişli olan bu milliyetçilik tipi küreselleşme olgusu ve Türkiye’nin batıdan copy-paste ettiği modernleşme süreci dâhilinde Türkiye’de de tartışılmaya açık hale gelmiştir.

Türkiye’de ulus devletin teşekkül etme sürecine önderlik eden sürecin Avrupa’ya kıyasla farklı olması, yukarıdan tazyik edilen vazifelerle yüklü ulusal kimlik inşa süreci, Türkiye’de geç kapitalistleşme ve beraberinde getirdiği çıkmazlar liberal milliyetçiliğin Türkiye’de baskın bir karakter taşımasını engellemiştir. Türkiye’de liberalizmin toplum tabanında kitle-sel desteğinin olmaması bizi milliyetçilik içerisinde de liberal milliyetçilik denilen çatallanmanın Batı’ya kıyasla çok fazla gelişmediği sonucuna götürmektedir.

Batı’da vukuu bulmuş ve Batı toplumunun toplumsal kodlarını oluşturan demokratik-liberal değerlerin Türk siyasi gelenekleri ile ve öz kimliklerimizle uyummadığı ölçüde çok bir anlam kazanamayacağı bu çalışmanın neticesinde ortaya çıkan temel tespittir. Kimi özgül konjonktürel durumlarda liberal milliyetçi tavırların ortaya çıkabileceği; ancak bunun milliyetçi neşriyatı boydan boya etkileyecek derinlikte olmadığı görülmektedir.

Kaynakça /References

- Ağaoğlu, A. (1933). *Devlet ve fert*. İstanbul: Sanayi Nefise Matbaası.
- Akçura, Y. (2001). *Türkçülüğün tarihi*. (İkinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Siyasi ideolojiler*. Ankara: Küre Yayınları.
- Arslan, Z. (2013). Türkiye’de liberal düşüncenin önündeki engeller. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce liberalizm* kitabı içinde (ss. 232-307). 7. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beriş, H. E. (2013). Türk sağ ve liberalizm - Bir fay haritası çıkarma denemesi. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce liberalizm* kitabı içinde (ss.389-398). 7. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Coşar, S. (2013). Aydın Yalçın. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce liberalizm* kitabı içinde (ss. 398-416). 7. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Coşar, S. (2013/a). Milliyetçi liberalizmden liberal milliyetçiliğe. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce liberalizm* kitabı içinde (ss. 718-731). 4. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Coşar, S. (2013/b). Yeni Forum. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce liberalizm* kitabı içinde (ss.416-420). 7. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Coşar, S., Ağaoğlu A. (1997). Türk liberalizminin açmazlarına bir giriş. *Toplum ve Bilim Dergisi*. 74(2), 155-175.
- Erten, B. (2013). Liberal (demokrat ?) parti. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce liberalizm* kitabı içinde (ss. 629-634). 7. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Georgeon, F. (2013). Yusuf Akçura. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce liberalizm* kitabı içinde (ss. 505-515). 4. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kadioğlu, A. (2013). Milliyetçilik-Liberalizm ekseninde vatandaşlık ve bireysellik. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de Ssiyasi düşünce liberalizm* kitabı içinde (ss. 284-293). 4. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.

Köseoğlu, N. (2013). Türk milliyetçiliği ideolojisinin doğuşu ve özellikleri. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce liberalizm* kitabı içinde (ss. 208-226). 4. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.

Lind, M. (1994). In defense of liberal nationalism. *Foreign Affairs*, 73(3), 87-99.

McClean, G. F. (1991). *The place of the person in social life*. Washington, D.C.: Council for Researches in Values and Philosophy.

Mill, J. S. (1958). *Considerations on representative government*. New York: Liberal Arts Press.

Nodia, G. (1993). Milliyetçilik ve demokrasi. A. Yayla. (der). *Sosyal & siyasi teori seçme yazılar* kitabı içerisinde (s. 46). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Noi, A. Ü. (2007). *Avrupa’da yükselen milliyetçilik*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Özel, S., Sarıkaya A. (2013). Türkiye’de liberalizmin prangaları. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce liberalizm* kitabı içinde (ss.452-473). 7. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özkırımlı, U. (1999). *Milliyetçilik kuramları*. (Birinci Basım). İstanbul: Sarmal Yayıncılık.

Smith, A. (2001). *Nationalism: Theory, ideology, history*. Oxford: Blackwell Publishers.

Soysal, G. (2013). Zeki Velidi Togan. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce liberalizm* kitabı içinde (ss.488-496). 4. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tuncay, H. (1978). *Ziya Gökalp*. 3. Baskı. İstanbul: Toker Yayınları.

Ülken, H. Z. (1966). *Türkiye’de çağdaş düşünce tarihi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Ülken Yayınları.

Ünüvar, K. (2013). Ziya Gökalp. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce liberalizm* kitabı içinde (ss.28-37). 4. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yayla, A. (1993). *Sosyal & siyasi teori seçme yazılar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Summary

In political literature, the concepts of liberalism and nationalism are often considered as two conflicting phenomena. When we look at the arguments that reveal this contradiction; while liberalism argues that human's individual freedom is the most important political value; nationalism gives priority to collective requests based on race, culture, or other identities. While liberalism supports the people's right to vote, nationalism attaches importance to things that are not personal preference. In addition, another dimension of the conflicts between liberalism and nationalism stems from the criticism that they both tend to point to each other rather than the values that both concepts give priority to.

This study has been divided into three sections. In the first part of the study, the aim of the authors has been seeking answer to "how is the positive link between liberalism and nationalism embodied". In the second part of the study, it has been given to the development stage of Turkish nationalism and its distinctive feature compared to the West. Afterwards, in Turkish political life, some of the scholars who are considered as liberal but it can be in the context of whether they are liberal or not. And finally, it has been discussed that how liberal nationalism is possible in the context of criticism of liberalism in Turkey.

According to the authors; liberalism has emerged and spread at a certain stage of social and political struggle in the West. Liberalism has emerged as an opinion or ideology that expresses the political and economic priorities of the bourgeoisie which is the rising class of the West. And liberalism has become a dominant philosophy today behind the political, legal and economic institutions of the West. Liberalism which is one of the most difficult ideologies to root in non-Western societies, presents a view that is difficult to maintain in Turkey. Because Turkey has peculiar social circumstances and these circumstances cannot fully support the liberal values. It is very important to consider historical circumstances in Turkey while liberalism discussions or assessments are being made. Due to the nature of the late industrialization in Turkey, the political and social effect of the state has always been greater on citizens. The nationalistic sentiments are pretty much in Turkey because of being forced into modernity by West. In other words, nationalistic perspective is more dominant point of view than liberalism. It is necessary to search foundations of these in Ottoman Empire because of the desire to protect the unity and integrity of the state and nation. From Ottoman Empire to present, the

desire to protect the unity and integrity of the nation have kept ahead for every purposes. The political base has also built on this disposition. Ottoman liberalism has taken place as a stream that started from the above. In addition, legal equality and the right for protection of the property have been brought into the force for ensuring continuity of the state. Although the principles such as rule of law and the dissolution of arbitrary decrees have been identified as goals in the Ottoman, there has been no demand to limit the power of the state as West have done. In other words; despite the fact that liberal ideas came to restrain the state in West, Ottoman reformers, on the other hand, hoped that these ideas would strengthen the state.

In addition, some cultural and psychological features also support the nationalism is more dominant ideology than liberalism. Liberalism does not set a 'lofty goal' which people lay down their life for. Liberalism also does not answer people's search for being a hero for homeland defense. The desire of Turkish intellectuals (who are characterized as 'liberal' in current political literature but their liberalism is even debated when their perspectives are assessed) to do great things like bringing civilization to the Turkish people and the influence of traditional gaza culture are far from meeting their heroic aspirations.

One of the reasons why liberalism is not dominant is that the 'individualism' of the liberalism is contrary to communitarian mindset of the society. Therefore, liberal intellectuals have been unable to get a strong position in the traditional frame of thought in Turkey.

Nationalism, occupying the political agenda mostly, is situated in the first row of Turkey's political debates. The popularity of nationalism will continue with the articulation of various ideologies to itself. This article has intended to shed light on the future studies regarding nationalism by addressing the less controversial issue in literature which is 'liberal nationalism and its applicability on Turkey'.